

Irena Kraševac i Davorin Vujčić

O FIGURACIJI I MODERNOSTI

Razgovor s kiparom Veliborom Mačukatinom

U Salonu Galerije Antuna Augustinčića u Klanjcu 17. studenog 2006. godine otvorena je izložba doajena hrvatskog kiparstva, Velibora Mačukatina (1919.). Izložba nije imala pretenzije biti retrospektivnom, a pokazala je presjek Mačukatinova stvaralaštva od 50-ih godina 20. stoljeća do novijeg vremena, obuhvativši skulpture, medalje i crteže, uglavnom djela malog formata primjerena tom galerijskom prostoru, prema odabiru autora izložbe Davorina Vujčića. Mačukatin je pohađao zagrebačku Obrtnu školu, potom je 1939., u osvit Drugog svjetskog rata, upisao Akademiju likovnih umjetnosti na kojoj je diplomirao 1946. godine. Svoja sjećanja na to razdoblje, na profesore Ivana Meštrovića, Frana Kršinića, Ivu Lozicu, Antuna Augustinčića, zanimljivosti iz svog bogatog životopisa te razmišljanja o modernoj umjetnosti i javnim spomenicima podijelio je s Davorinom Vujčićem i Irenom Kraševac u razgovoru održanom u njegovu domu i atelijeru u Voćarskoj ul. 84, 24. siječnja 2007.

Gospodine Mačukatin, ispričajte nam kako je došlo do odlaska s rodnog otoka Brača, dolaska u Zagreb i odluke da se posvetite kiparstvu.

Na Braču sam živio vrlo kratko. Rođen sam u Sumartinu, a otac mi je bio službenik u Splitu. Moja je mama iz Sumartina, a odrastao sam na Vrgadi, lijepom malom otočiću preko puta Biograda. Moja je majka rano umrla, kad sam

imao šest godina, a tata se ponovo oženio i dobio je posao u Zagrebu. Ja sam ostao u Splitu kod bake i tete. No, na kraju sam ipak morao otići u Zagreb i postao sam Zagrepčaninom.

Kad Vas je privuklo kiparstvo?

Kad sam došao u Zagreb, upisao sam Obrtnu školu, poslije su je nazvali Školom za primijenjenu umjetnost (*od 1948., op.a.*). Budući da sam dobro crtao, upisan sam na slikarski odjel. Međutim, kako im se u kiperski odjel javilo malo ljudi, premjestili su me tamo. Pa sam ja umjesto slikara postao kipar. Krsto Hegedušić tvrdio je da sam ja slikar, rođeni slikar. Prvi mi je učitelj bio Davorin Hotko. Nakon drugog razreda išao sam na prijamni ispit na Akademiju i prošao na tom ispitu.

Kako je izgledao prijamni ispit, od čega se sastojao?

Dobili smo glavu, modeliranje glave po modelu, i crtanje akta. U tijeku studija kipari su imali dodatno crtanje kod Krste Hegedušića, to se zvalo večernji akt.

I tako iz Obrtne škole na Akademiju, u ruke Meštroviću.

Nije odmah bio Meštrović. On je tada mnogo radio u Splitu, često je putovao u Beograd; bio je

kao neki saborski zastupnik, pa je morao ići na sjednice.

M. Tartaglia, V. Mačukatin i B. Becić na dan Meštrovićeva sprovoda u Drnišu, 24.1.1962., snimila: V. Barbić

Je li istina da je Meštrović svoju plaću podijelio studentima, kao svojevrsnu stipendiju?

Istina je, Meštrović je među nas nekoliko razdijelio svoju rektorsku plaću. Bio je rektor na Akademiji i dolazio nam je korigirati tijekom dva semestra. Pogotovo kad je radio Indijance za Chicago imao je dosta novca, pa je tu svoju plaću dao nama. Koliko nas je bilo? Četvero, petero. Sjećam se da su se drugi studenti na Akademiji malo mrštili jer ispalo je da smo skoro svi bili Dalmatinci, pa su rekli, e to je zato jer je Meštrović Dalmatinac! Ali istina je da su studenti iz Dalmacije u Zagrebu bili podstanari i da su trebali više novca nego Zagrepčani.

Ali Vama je taj novac dobro došao.

Ta stipendija mi je bila kao da sam negdje radio za plaću! Njegova je plaća sigurno bila pristojna.

Sjećate li se nekog susreta s Meštrovićem u tim ranim godinama?

Kršinić me preporučio Meštroviću; pomagao sam mu pri izradi spomenika Ruđeru Boškoviću, uglavnom radeći tehničke poslove.

Jeste li vi, tadašnji studenti i mladi ljudi doživljavali Meštrovića kao veliku osobu?

Apsolutno. Sjećam se, jednom je korigirao. Radili smo neki akt, veliki muški akt. Sjećam se kad je velikim špahtlom sjekao dio tog akta, na gornjem dijelu tijela. Dok je sjekao, glina je padala, a on ju je laktom učvršćivao na potrebno mjesto. Meštrović je bio šutljiv, ali ako si pažljivo gledao kako radi, to je bilo više nego da je ispričao cijeli roman. Svaka korektura nam je bila važna. Korigirao je dugačkim špahtlom s jedne strane oštrim kao nož.

I Frano Kršinić je tada već bio na Akademiji.

Kršinić je već bio na Akademiji, a njegov je asistent bio mladi Ivo Lozica. Uglavnom nam je on bio na nastavi.

Je li studiranje nekad bilo zahtjevnije nego danas?

Da je bilo ozbiljnije, to sigurno. Profesori su bili zahtjevniji; tražilo se više. Studij je bio ozbiljniji.

U vrijeme početka rata studirali ste s Murtićem, Reiserom, Ružićem i Kinertom. Kakva su Vaša sjećanja na njih?

S Kinertom sam bio veliki prijatelj, s njim i Željkom Radmilovićem zvanim Rašpe, koji je neko vrijeme stanovao kod mene u atelijeru na Trešnjevci. Bio sam prijatelj i s Murtićem. Bio sam mu i vjenčani kum kad se drugi put ženio.

U studentsko doba dobili ste i nadimak Grof?

Ivo Šebalj i Raul Goldoni, oni su mi dali taj nadimak. Kako sam ja onda bio bogec, jedan stari doktor, prijatelj moga prijatelja, dao mi je na poklon svoj stari kaput koji je imao malo krzna na ovratniku, pa su rekli - sad izgledaš kao grof. Pritom su mislili na tada popularnog francuskog glumca Louisa Jouveta, koji je u nekom filmu igrao grofa koji ostaje bez svega. Ostala mu je samo jedna skulptura koju poklanja prosjakinji na ulici. Jedan moj prijatelj se kasnije ljutio na mene kako sam mogao dopustiti da mi daju takav nadimak, a ja sam mislio da je odličan. Kakvih sve nadimaka ima!

Kosta Angeli Radovani također je studirao u toj generaciji. On baš nije bio sklon Meštroviću, doživljavao ga je kao svojevrsno opterećenje.

On je silom htio biti moderan, da tako kažem. Danas je umjetnicima i kritičarima najvažnije biti moderan. Nešto ću vam reći: nema moderne umjetnosti, ima samo dobre i loše. Kad su Grci radili skulpture, zvali su sebe modernima. Mi ih danas zovemo antika. Vrijeme ne postoji kao neki važan čimbenik u umjetnosti, tako da onda ne može biti ni moderno ni nemoderno. Može samo biti dobro ili manje dobro. Meštrović je bio tobože Radovaniju opterećenje. Meštrović je mnogima smetao, ali po meni - Meštrović pa dugo, dugo nitko... Ja sam raspravljao s mnogim kritičarima; oni moraju izmisliti nove riječi, nove pojmove, sve da to bude učeno. Ne treba se umjetnost razumjeti. Treba se

osjećati ili ne osjećati.

Bili ste dak u Obrtnoj školi - je li se prenosila priča o Bolléu, o Kršnjaviju, o počecima Obrtne škole, o njezinu značenju kao ustanovi koja je prva pridonijela formiranju naše likovne scene?

Tu i tamo su ih spominjali, ali pomalo stidljivo, kao staromodne. Najvažniji je termin bio "moderno".

Kakav je bio odnos Augustinčića i Meštrovića?

Augustinčić je bio jako talentiran, on je radio brzo, mnogo, a Meštrović je valjda mislio da treba sporije. No ne znam jesu li se oni sukobljavali niti kakav je bio njihov privatni odnos.

Kako se početak rata osjetio na Akademiji?

Ja sam 1939. upisao Akademiju, a za vrijeme rata sam prekinuo studij. Nisam dugo bio u partizanima, ali sam dugo bio ilegalac u Zagrebu. U Zagrebu je čak bilo opasnije. Prebacivao sam Židove i domobrane preko mitnice, vodio sam ih prijeko. Moja je uloga bila prebacivati Židove preko u partizane, u šumu, i tako sam im spašavao život. Na taj način spasio sam sedamdesetak Židova. Sjećam se jedne mlade djevojke. Pozvala me sa sobom u Izrael, ali ja to nisam shvatio ozbiljno. Da sam išao u Izrael, možda bih bio dobio neko priznanje; ovako nisam ni pravednik. Zvala se Vera, a prezime je bilo židovsko. Beba Berc bila je moja "viša veza" u prebacivanju Židova i domobrana, Bercika smo ju zvali.

Kada ste otišli u partizane?

Htio sam ići u partizane, ali me nisu pustili, korisniji sam im bio tu. Tek na jesen 1944. sam oti-

šao, pa nisam dobio status prvoborca, iako sam bio ilegalac od 1941. Uvijek pričam jednu anegdotu - "Pita Jure Bilić Milku Kufrin: 'Zašto Grof nema spomenicu?' Ona mu odgovara: 'Pa nije ju nikad ni tražio!'" Tražio nisam nikad ništa. Osim onih Židova što sam spominjao, prebacio sam i stotinjak domobrana.

Poslije Drugog svjetskog rata, pedesetih godina, umjetnost je trebala služiti novoj ideologiji. Bilo je to vrijeme kad je potražnja za spomeničkom skulpturom bila velika. Koliko su umjetnici u takvim okolnostima mogli imati kreativne slobode?

Uvijek je bilo borbe za prestiž i za dobivanje posla. Negdje je to bilo u grubljoj formi, negdje je bilo kao normalno. Bilo je i povodom natječaja nekih priča kako su se koverta ranije otvarale da se vidi čiji je rad, pa se pogledalo iako se to nije smjelo. Ti daješ skicu, a koverta se otvara poslije, kad se izabere, ali oni su uvijek našli načina da otvore kovertu. Toga je uvijek bilo i protiv toga se rogoborilo, ali badava. Ljudi su takvi. Neki su mogli doći do javne biste ili spomenika samo ako ih je netko preporučio. A to se nije smjelo raditi na tajnom natječaju. Uvijek je bilo loših stvari, ja sam ih htio zaboraviti. Itekako je bilo prljavih stvari. Znam da mi je Augustinčić pričao kako je radio natječaj za Skenderbega za Albaniju. Kaže Augustinčić: "Grofe, ja sam dorastao njima jer sam znao već unaprijed da neće biti pošten natječaj, onda sam ti poslao mog čovjeka u Skopje i poslao sam moje skice, on je to tamo prepakirao i napisao kao da je iz Skopja poslano". Augustinčić je znao trikove. Kao da je to neki Makedonac ili Grk ili Albanac poslao Skenderbega. To ga je koštalo, jer je morao čovjeku platiti put i hotel, ali je htio da njegova skica dođe iz Skopja. Onda njima nije žao dati svome, a kad tamo, kad otvore - Augustinčić.

Kako ste se uspjeli ubaciti u natječaje za spomenike NOB-u, za kojima je vladala velika potražnja?

Imao sam dosta prijatelja iz rata koji su bili utjecajni. Međutim, ja sam dobivao poslove od ljudi koji su me poznavali kao dobrog kipara. Svi su hvatali veze, ali ja nisam nikada tražio posla ni od koga. Ljudi koji su naručivali spomenik dolazili su uvijek k meni u atelier.

Je li bilo nametnuto na koji se način treba realizirati neki spomenik palim borcima ili su to bile vlastite kreacije?

Sad ste me dobro podsjetili na jednu anegdotu. Čuli su ti iz Odbora da se umjetnicima ne smije sugerirati, čuli su naime za neku umjetničku slobodu. Dođem ja u Liku, već sam dobio taj posao, bila je to neka grobnica, kosturnica, i tamo me dočeka Odbor - njih dvadeset tamo sjedi. I sad oni svoje želje kazuju i dok oni nešto pričaju i ja nešto zapisujem, jedan stari s brcima mi se okrene i veli: "Druže umjetniče, to su vam uglavnom sve budale!" E, sad ja mislim, moram paziti što ću pričati. Onda kaže drugi, predsjednik Odbora: "Druže umjetniče, mi ćemo vama dati punu slobodu". A to je bila neka kosturnica, skicu sam donio, uglavnom arhitektura i jedan partizan čuva stražu s puškom okrenutom dolje. Stavim skicu na stol da pogledaju, ali kad smo o skici malo razgovarali, kaže jedan: "Druže umjetniče, znate, kad vojnik čuva stražu, pušku drži ovako, s lijeve strane uz nogu". Pravili su se važni da sudjeluju, da sugeriraju. Bilo je toga koliko hoćete. Augustinčiću su pustili slobodu, ipak se nisu usudili njemu dirati u kompoziciju. Pomagao sam mu raditi reljefe za spomenik u Šehitlucima kraj Banja Luke. Nažalost, mnogi su spomenici tada rađeni više manje na brzinu. Jedanput sam radio skicu za nekog

borca, pa su oni čudno u to gledali i rekli da puška mora imati svoj broj. Bilo je svega na takvim sastancima. Natežu se s vama za pet tisuća dinara, spomenik će koštati sve skupa recimo milijun i pol s arhitekturom, a oni se svađaju oko pet tisuća! Svi su htjeli silom veliki spomenik, iako ne paše tamo na onoj maloj rivi ili trgu. Ali, onda su svi patili od veličine, grandomanije. Kad sam ih pitao kakav spomenik hoće, bilo je važno samo da bude veći od spomenika u susjednom selu. A koji put je banket povodom otvaranja stajao više od samog spomenika.

Pedesetih godine javile su se i Nove tendencije i EXAT 51. Kako ste Vi, koji ste u to doba već formirali svoj stilski izraz, gledali na to?

To je bilo još jedno pomodarstvo, koje mene osobno nije interesiralo.

Je li istina da ste ostali pomalo po strani, ne samo Vi nego i svi koji su radili figuraciju?

Moj osobni izbor bio je da ostanem po strani, vjeran svom načinu rada.

Kakva su Vaša sjećanja na zadnji Meštrovićev posjet Hrvatskoj, 1959. godine? Bili ste u skupini kipara koji su se s njim sastali, no je li bilo srdačnosti, prosljeđivanja informacija u susretu Meštrovića i naših umjetnika?

Nije se puno s njime filozofiralo, ne može pred Meštrovićem svatko ni pričati o skulpturi. To bi bilo deplasirano. Za njega govore djela, a ne priče.

Jesu li meštri poput Meštrovića i Augustinčića imali neki zanatski trik?

Meštroviću je bilo važno da forma bude zatvo-

rena, bez detalja, njemu nije bila važna površina, nego tehnika, dok je Augustinčić htio da se "zadnja ruka" vidi, a ne da vlažne krpe izližu površinu. Meštroviću bi njegov pomoćnik izmijesio malo tvrđu glinu, a na tu se stavljala mekša. Augustinčiću se svidjelo kako sam ja uspio ponoviti njegovu tehniku na onom konju za New York (Spomenik "Mir", 1954., pred Ujedinjenim narodima, op.a.). Zadnji, najmekši sloj gline morao sam izraditi prvo špahtlom, pa rukom, a na kraju nam je ostavio komad drva koje je imalo neku teksturu da ne bude glatko. To su bili Augustinčićevi trikovi, on je bio "maher" za detalj. Govorio je da to djeluje svježje. Ti su špahtli bili takvi da si ih mogao savijati - savineš špahtl pa potegneš mekanu glinu i dobiješ savršenu formu. Kažem ja: "Profesore dragi, ne znam kako će to biti kad dođe iz ljevaonice gipsa. Kad oni to odliju, kad skinu kalup, otkinu i dijelove, da ne znam kako paze." Njegovu tehniku nije bilo moguće odliti. U gipsu se ne može dobiti isto kao u glini.

Godine 1955. bila je u Zagrebu izložba Henryja Moorea. Kako je ona djelovala na Vas? Je li Moore utjecao na Vaše gledanje forme?

Znam tu izložbu, meni se Moore svidio. No, ja sam rekao, čast Mooreu, to je veliki kipar, ali za mene je Meštrović bio veći.

Kad se gledaju neki vaših aktovi, ima nekih sličnosti s Mooreom.

Moguće, mnoge stvari u umjetnosti asociraju na nešto već viđeno, ali tu dolazi do izražaja individualnost umjetnika. Za mene je apstrakcija, ipak, manje ili više uspješna, dekoracija. U to doba kod nas supostoje dvije jako izražene struje, jedna je figurativna, a druga čista apstrakcija, i to sve na zadanu temu - NOB.

Bakić i Džamonja radili su izrazito apstraktno. Kako se u Vašem krugu gledalo na njihov rad?

Kako tko. Ivo Režek je to nazvao zgodno, “pošto-potizam”, pošto-poto biti moderan. Ti moraš nešto iskriviti da bi to nazvao modernim. Najvažnija kategorija u vokabularu postala je “moderno”. A ja tumačim da modernog nema, pogotovo u umjetnosti, jer vrijeme nije faktor, ne utječe na kvalitetu, umjetnost nema razvoja u smislu kvalitete. Primjerice, koliko je vremena prošlo, a Nika Samotračka je još uvijek aktualna. Toli ki nabori, a ispod osjećaš pupak. I Kršinić ju je uvijek navodio kao primjer dobre skulpture.

Kako nastaje portret pod Vašim rukama?

Sjećam se da mi je pokojni Ive Lozica, a bio je asistent kod Kršinića, jedanput zamjerio da malo karikiram, a ja sam karikirao da izvučem karakteristike, neki kažu da je teže nacrtati dobru karikaturu nego portret. Znam samo da je kunst-historičar i fratar Vid Mihičić jako volio moj portret Krste Krstića iz 1948. godine.

Vi ste u portretu imali dobru mjeru, naglasili ste karakteristike, a niste otišli u karikaturu.

Moji profesori, Kršinić, Lozica, Kerdić, spominjali su uvijek jednog francuskog kipara, Despiau. To je kipar koji je živio u vrijeme Maillola. Na portretu je važan duh, da je on živ, da ima sadržaja, a ne da je maska. Ima uspjelih maski, ali portret mora dobiti psihološki izraz.

Nakon što Vam je 1956. izgorio atelije, bili ste bez mjesta za život i rad.

Onda me je Augustinčić zvao k sebi... I Krsto Hegedušić me je zvao k sebi. Tri-četiri godine stanovao sam u Augustinčićevu ateliju na Jabukovcu. Gradonačelnik Holjevac mi je tada dao garsonijeru u Nodilovoj ulici. Kasnije smo dobili terene da sagradimo atelijere u Voćarskoj ulici. Taj je teren umjetnicima dao još nadbiskup Bauer.

Jeste imali ponude ili aspiracije da se prihvatite profesure?

Bio sam profesor samo jedan semestar na jednoj privatnoj školi kod Britanskog trga. Cijeli svoj radni vijek bio sam slobodni umjetnik. Više mi je odgovarao boemski način života nego radni odnos.

Što radite ovih dana?

Završio sam s klesanjem jedne kamene skulpture. Trenutno čistim atelier malo radikalnije, kako bih započeo modelirati jednu skulpturu naravne veličine o kojoj već dulje razmišljam.